

Рідель Т.М.

кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський національний
аграрний університет

ТЕХНОЛОГІЯ КОНТРОЛЬНО-ОЦІНЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ У НЕМОВНОМУ ВУЗІ

Резюме. У даній статті автором описано процедурний алгоритм реалізації технології контрольно-оцінювальної діяльності з іноземної мови у навчальному процесі немовного ВНЗ. Запропоновані етапи спроектованої технології; викладено їх мету та зміст; виділено варіативні методи контролю, що дозволяють адекватно виявити рівень сформованості іншомовної комунікативної компетенції. Обґрунтовано необхідність інтеграції педагогічного контролю та самоконтролю при застосуванні диференційованої оцінки, що базується на кількісних та якісних показниках.

Ключові слова: контрольно-оцінювальна діяльність; модульно-рейтингова технологія; етапи і засоби реалізації; іншомовна комунікативна компетенція; педагогічний контроль; самоконтроль; параметри контролю знань ті діяльності; кількісні та якісні оціночні шкали.

Резюме. В данной статье автор описывает порядок внедрения технологии контрольно-оценочной деятельности по иностранному языку в учебный процесс неязыкового вуза. Предложены этапы сконструированной методики; сформулирована их цель и содержание; сделан акцент на вариативные методы контроля, которые позволяют соответственно определить уровень сформированности иноязычной коммуникативной компетенции. Автор обосновывает необходимость интегрирования педагогического контроля и самоконтроля студентов с

задействованием дифференцированной оценки, которая базируется на количественных и качественных нормативах.

Ключевые слова: контрольно-оценочная деятельность; модульно-рейтинговая технология; этапы и средства реализации; иноязычная коммуникативная компетенция; методическое обеспечение; самоконтроль; параметры контроля знаний и учебной деятельности студента; количественные и качественные нормативы.

Abstract. In this article, the author describes the procedural algorithm for implementation of the control and assessment technology in the process of foreign language learning at a non-linguistic university. It emphasises the stages of the control and assessment technology and tools of its realization; describes its purpose and content; highlights alternative methods of control that accurately allow revealing the level of foreign communicative-based competence. The author grounds the necessity of integration of the pedagogical control and self-control is grounded with application of differentiated assessment based on quantitative and qualitative assessment rates.

Key words: control and assessment technology; module-rating technology; stages and tools of realization; foreign communicative-based competence; methodological supply; self-control; knowledge and educational activities parameters of control; quantitative and qualitative assessment rates.

Постановка проблеми. Модернізація освітньої системи тісно пов'язана з необхідністю удосконалення системи управління якістю освіти, беручи до уваги як навчально-пізнавальну, так і контрольно-оцінювальну діяльність студентів. Контроль є найважливішою складовою навчального процесу, що орієнтована на вимірювання якісних показників та їх динаміку по відношенню до заданої норми. Зі зміною нормативних параметрів змінюється зміст і технологія контрольно-оцінювальної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Ґрунтуючись на загальновизнаній методології компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів

(А. О. Вербицький, О. Г. Ларіонова [3], О. Л. Жук [5], І. О. Зімня і ін.), концептуальних ідей формування особистості в діяльності (Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн [11] і ін.), ми проектуємо технологію як сукупність психолого-педагогічних установок, що складається з двох взаємопов'язаних і взаємообумовлених блоків (педагогічного контролю і самоконтролю), кожен з яких представлений рядом науково обґрунтованих етапів і процедур, що дозволяють об'єктивно виявити і оцінити рівень мовної підготовки, як з боку викладача, так і студента. На відміну від традиційної схеми, орієнтованої на розвиток комунікативної компетенції в професійно значущих сферах спілкування, розроблена модель передбачає значну диверсифікацію параметрів контролю. Крім сформованості індивідуально-особистісної комунікативної компетенції в усіх аспектах мови і видах мовленнєвої діяльності, контролю також піддаються: сформованість парних, групових і командних методів навчальної діяльності; сформованість навичок самостійної творчої діяльності; сформованість загальнонавчальних пізнавальних умінь і навичок інформаційного пошуку.

Мета статті полягає у визначенні процедурного алгоритма реалізації технології контрольно-оцінювальної діяльності з іноземної мови у навчальному процесі немовного ВНЗ; у виділенні етапів спроектованої технології; розкритті їх мети та змісту; у представленні варіативних методів контролю, що дозволяють адекватно виявити рівень сформованості іншомовної комунікативної компетенції; в обґрунтуванні необхідності інтеграції педагогічного контролю та самоконтролю при застосуванні диференційованої оцінки, що базується на кількісних та якісних показниках. У проведеному нами дослідженні ми розробимо модель модульно-рейтингової технології контролю відповідно до нових стандартів і концептуальних підходів до навчання іноземним мовам в немовних ВНЗ.

У статті були використані такі **методи дослідження**: критичний (теоретичний) аналіз наукової педагогічної і методичної літератури, а також наукове спостереження, методичний експеримент, аналіз і синтез.

Виклад основного матеріалу. Технологічний процес контрольно-оцінювальної діяльності на основі модульно-рейтингової технології розділяється нами на три етапи: організаційний, операційно-діяльнісний і прогностичний, кожен з яких передбачає використання відповідних процедур контролю і самоконтролю, має свій зміст, прогнозований результат і різні методи діагностики, розроблені на основі виявлених в дослідженні критеріїв і показників.

Метою організаційного етапу є забезпечення інформаційної компетентності студентів, що складається із заходів ознайомчого характеру, а також тих, які пов'язані з ресурсним забезпеченням діяльності викладача і студента.

Зміст даного етапу включає:

- формування мотивованого прагнення і готовності до результативного оволодіння ІМ;
- усвідомлення педагогами і студентами потреби впровадження більш досконалих форм контрольно-оцінювальної діяльності як фактора, що сприяє ефективності володіння іноземною мовою;
- ознайомлення з сутнісними характеристиками пропонованої моделі контрольно-оцінювальної діяльності, її особливостями;
- ознайомлення зі змістом курсу навчання іноземної мови, основними параметрами і критеріями оцінки;
- методичне забезпечення контрольно-оцінювальної діяльності; підготовку контрольно-вимірювальних матеріалів, електронних форм, графіків і календарних планів проведення контрольних заходів.

На організаційному етапі, як правило, проводиться первинна діагностика діяльнісного і мотиваційно-особистісного аспектів навчально-

пізнавальної діяльності, а також первинного рівня знань. Вихідний рівень знань студентів є точкою відліку при подальшому моніторингу навчальних досягнень. На цьому етапі також закладається уявлення про напрямки рефлексивної діяльності. Оскільки навички рефлексії ще не сформовані, найпоширенішим прийомом є постановка рефлексивних питань: «Чи усвідомлюєте Ви мету навчання іноземній мові, мету навчання даному модулю, мету конкретного заняття і т.і.?», «Чи співвідносите Ви їх із запланованим результатом навчання?», «Як Ви оцінюєте свій вихідний рівень володіння іноземною мовою?», «Яких результатів з оволодіння іноземною мовою або окремих її аспектів Ви хотіли б домогтися для себе особисто?». Усі питання і відповіді доцільно фіксувати в технологічній карті самоконтролю, як в одному із запропонованих в дослідженні засобів самооцінки. Таким чином, можливість участі студентів в організації контрольно-оцінювальної діяльності створює сприятливий психологічний клімат, викликає почуття впевненості у досягненні поставленої мети, призводить до розвитку позитивної емоційної рефлексії.

На операційно-діяльнісному етапі здійснюється повноцінна контрольно-оцінювальна діяльність відповідно до структури запропонованої моделі. Контрольно-оцінювальні заходи проводяться на основі поточного, проміжного і підсумкового видів контролю.

Поточний педагогічний контроль – це поурочні оцінки індивідуального рівня засвоєння базового навчального матеріалу. Об'єктами контролю можуть бути елементи змісту поточного модуля (одиниці лексики, граматики, фонетики), включені в контекст різних видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, письмо, аудіювання). Оцінюється сформованість комунікативних індивідуально-особистісних компетенцій, динаміка репродуктивних і продуктивних навичок і умінь, оволодіння соціокультурними нормами спілкування і супутніми загальнонавчальними навичками.

На даному етапі разом з типовими лексико-граматичними тестами доцільно використовувати навчальні завдання відкритого типу. Так, на лексичному рівні – це актуалізація контекстно пов'язаного значення терміна, визначення поняття або значення слова, підбір синонімів і антонімів на основі особистісної інтерпретації контексту; на синтаксичному рівні – завершення речень, синтаксичні трансформації зі збереженням їх смислової завершеності, створення омонімічних синтаксичних конструкцій; на дискурсивної рівні – формулювання заголовка тексту, його різнорівнева компресія відповідно до різних комунікативно-прагматичних завдань, складання анотацій, написання рефератів, переказів, есе; на комунікативному рівні – завдання типу «питання-відповідь», опис проблемної ситуації або її інтерпретування на основі викладених в тексті фактів, констатація власних висновків, умовиводів; на прагматичному рівні – організація дискусій з реалізацією аргументації власних точок зору, констатація висновків з використанням широкого репертуару мовних кліше, підведення підсумків обговорення і т.і.

Оцінка здійснюється за кількісною шкалою на підставі загальноприйнятих критеріїв. Бали, набрані студентами за виконання всіх видів робіт, підсумовуються і є підставою для встановлення поточного рейтингу.

Згідно із розробленою технологією поточний педагогічний контроль супроводжується рефлексивним самоконтролем. Методика організації рефлексії базується на принципах системності, етапності, педагогічного супроводу і підтримки, поширеності на всі компоненти навчальної діяльності [8, 8]. Навички рефлексивної діяльності формуються в процесі оволодіння нею і залежать від частоти звернення до самооцінки. Тому ми рекомендуємо включити рефлексивний компонент у кожне заняття, в кінці якого проводиться п'ятихвилинне спільне з викладачем обговорення результатів роботи групи і аналізу особистих досягнень студентів,

аналізуються успіхи, труднощі та їх причини на шляху до досягнення бажаних результатів.

Важливий момент, на який слід звернути увагу при формуванні самооцінки, - це виховання у студентів реалістичного рівня претензій [2, 81]. Для цього дієвим виявляється метод порівняння себе зі студентами групи і курсу, аналіз отриманих результатів.

На проміжному контролі виявляється динаміка оволодіння іноземною мовою у певному часовому зрізі, часто пов'язана з завершенням навчального модуля або іншого великого розділу. Проміжному контролю можуть піддаватися усі види аудиторної та самостійної роботи. Однак в умовах немовного вузу найбільш характерним на даному етапі є інтеграційне включення різних видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, письмо, аудіювання) в контекст способів діяльності (індивідуальних, парних, групових, командних). У результаті відбувається інтеграція різних аспектів змісту навчання (таких, що базуються на знаннях і навчальній діяльності), причому знання виступають як свого роду технічні компоненти способів діяльності. Це дозволяє наблизити іншомовне спілкування до реальних умов його функціонування, надати йому компетентнісно значущий характер.

Зрозуміло, що на етапі проміжного контролю слід надавати перевагу тим педагогічним методам, які спрямовані на перевірку оволодіння змісту усього модуля. Відповідно до принципу наступності це можуть бути лексико-граматичні тестові завдання, але найчастіше – творчі, евристичні завдання, спрямовані на вирішення професійних комунікативних завдань проблемного типу. Кращим видається більш широке використання різноманіття методів навчального характеру, знайомих студентам по аудиторній роботі, особливо тих, які демонструють глибоке оволодіння одночасно і мовними знаннями, і способами діяльності.

До їх числа відносяться: метод проектів; метод навчальних дебатів; ігрова технологія (рольові, ділові та імітаційні ігри, драматизація); кейс-

технологія; сценарно-контекстна технологія; технологія інтерактивного навчання (в парах, малих групах і т. п.); мозковий штурм і інші методи, засновані на колективному аналізі реальних професійних ситуацій [9, 191]. Спільна діяльність студентів, в процесі якої вони демонструють уміння вирішувати навчально-комунікативні завдання проблемного характеру, здійснювати само- і взаємоконтроль, найбільшою мірою відповідає меті іншомовної освіти.

Процедура педагогічного оцінювання на проміжному контролі носить комбінований характер і включає виставлення кількісних балів за оціночною шкалою за кожен параметр, що підлягає контролю, і отримання рубіжного рейтингу.

Стосовно рефлексивної самооцінки на проміжному етапі контролю, то вона вже має більш усвідомлений і глибокий характер. Якщо організаційний етап визначається нами як самоідентифікаційний, а під час поточного контролю проявляється тенденція до оцінки дій як педагога, так і самого себе, то проміжний етап характеризується розширенням самостійності, переходом від оцінювання результату до оцінювання процесу засвоєння навчального матеріалу. Ширше практикується самооцінка в умовах колективної навчальної діяльності. Це фаза формування стійкої звички до самооцінки, до її атрибутів, що здавалися незрозумілими і непотрібними.

Частково прийоми розвитку рефлексивних здібностей на етапі поточного і проміжного контролю дублюють один одного. Це і різноманітні форми опитування, і спостереження, порівняння, та бесіда, і письмове та усне анкетування, вербальне опис почуттів і відчуттів. Однак використовуються і більш сучасні форми, такі як метод експертних оцінок і самооцінок, графічне та письмове зображення змін, що відбуваються зі студентами протягом деякого часу (1-2 міс.), використання гри-метафори, де в алегоричній формі студенти розповідають про себе і свою групу, вислуховують розповіді інших.

Технологізація процедури полягає в тому, що студенти у режимі поточного або проміжного контролю самостійно відзначають досягнуті результати, співвідносять їх з результатами педагогічного контролю і самостійно вносять відповідні корективи в організацію навчальної діяльності.

Моніторинг якості мовної підготовки завершується підсумковим контролем, який, згідно з модульно-рейтинговою технологією, здійснюється в кінці усього курсу навчання. Контроль здійснюється за всіма діагностичними параметрами, згаданим вище, відповідно, передбачає використання таких методик оціночної діяльності, які володіли б широкими діагностичними можливостями і виявляли б не тільки рівень сформованості іншомовної комунікативної компетенції як головної мети навчання іноземних мов в немовних ВНЗ, а й реальну здатність володіння усіма ключовими компетенціями в передбачуваних сферах і формах майбутньої професійної діяльності. Особливо слід виділити таку форму проведення усного контролю, як комунікативна ситуація професійного спілкування. Необхідність вирішення проблем вимагає відповідних дій, обумовлених потребою або обставинами, тому в комунікативній ситуації як у фокусі концентрується і контекстно-ситуативне використання мови і способів діяльності. Ця обставина робить комунікативну ситуацію професійного змісту найбільш ефективним способом перевірки сформованості іншомовної комунікативної компетенції, включаючи заявлені нами способи діяльності.

Альтернативними письмовими формами творчих завдань можуть бути: написання розгорнутого есе, реферату, доповіді та інших форм самостійної творчої діяльності. При підготовці такого роду завдань студенти демонструють уміння працювати з навчальною додатковою літературою, з інформаційними технологіями, в мережі Інтернет, розвиваючи при цьому навчально-інформаційну компетенцію і свою пізнавальну активність.

Виділення прогностичного етапу обумовлено відповідною функцією контролю, яка пов'язана з організацією орієнтовної діяльності студента, його здатністю проектувати свою подальшу навчально-пізнавальну діяльність на базі сформованих навичок контролю і самоконтролю. Згідно з логікою дослідження зміст даного етапу складається з двох взаємопов'язаних процедур: а) визначення рівня сформованості самооцінки; б) проектування подальшої траєкторії особистісного розвитку з урахуванням придбаних навичок самоаналізу.

Перша процедура діагностується за результатами зіставлення педагогічної оцінки та самооцінки (ступеня розбіжності), методом анкетування і методом аналізу технологічної карти самоконтролю. На цьому етапі широко використовується метод анкетування з використанням таких питань, як «Чи можете Ви дати адекватну прогностичну оцінку відповідно до виділених рівнів самооцінки?», «Яке застосування Ви можете знайти придбаним навичкам самооцінки?», «Які побажання Ви б висловили самому собі, однокурсникам, викладачам по завершенні курсу навчання? »і т.і. Уміння здійснювати оцінювальну діяльність також можна вважати однією з важливих компетенцій. Воно розвивається поетапно і вимагає педагогічної підтримки з боку викладача. Навичка рефлексивного самоаналізу сприяє розвитку основних якостей розумової діяльності (вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, логічно міркувати, творчо підходити до вирішення завдань), розвитку самостійності як риси особистості. В результаті студент стає суб'єктом високої самоорганізації своєї навчальної та професійної діяльності [4,180]. У цьому вбачається головний сенс настільки ретельного планування процедури контрольно-оцінювальної діяльності.

Правильна самоідентифікація дозволяє студенту реально прогнозувати свою перспективу і діяльність із самоосвіти. Процедура проектування подальшої траєкторії особистісного розвитку планується самим студентом і залежить від його амбіцій і життєвих планів. Завищені

плани, не підкріплені відповідним рівнем освітньої підготовки, з часом увійдуть у протиріччя з реальністю і можуть привести до розчарувань і професійної некомпетентності. Це підтверджує значущість прогностичного етапу як фінального в циклі контрольно-оцінювальної діяльності.

Висновки. Таким чином, технологічна процедура реалізації контрольно-оцінювальної діяльності з іноземної мови ґрунтується на розширеному уявленні про зміст навчання іноземних мов, що підлягає контролю. Вона будується з урахуванням різних способів оволодіння змістом; інтегрує педагогічний контроль і самоконтроль; поєднує кількісні та якісні методи оцінки. Увесь технологічний ланцюжок контрольно-оцінювальної діяльності здійснюється поетапно і починається з організаційних моментів, де активну позицію займає викладач.

Однак у міру включення студента в особистісно значущу для нього контрольно-оцінювальну діяльність активізується його роль, розширюється самостійність у подальшій соціальній адаптації, у виборі регуляторів комунікативної поведінки та професійної діяльності. Реалізація повного циклу даної технології забезпечує взаємодію педагогічного контролю і самоконтролю, зводить їх до єдиного знаменника, в результаті чого процеси, що відбуваються паралельно, знаходять спільні точки дотику, служать опорою один для одного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: Модульне навчання: Навч. посіб. — К.: ІСДО, 1993. — 220 с.
2. Бутакова С. М. Организация оценочной деятельности студентов как условие формирования их познавательной мотивации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Красноярск, 2006. — 246 с.
3. Вербицкий А. А., Ларионова О. Г. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции. М.: Логос, 2009. — 336 с.
4. Гринкруг Л. С. Концептуальный анализ мотивации участников образовательной деятельности вуза [Электронный ресурс] // Изв. РГПУ им. А. И. Герцена. 2010. № 136. С. 174–188. Режим доступа:

<http://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnyy-analizmotivatsii-uchastnikov-obrazovatelnoy-deyatelnosti-vuza>

5. Жук О. Л. Педагогическая подготовка студентов: компетентностный подход. Минск: РИВШ, 2009. – 336 с.
6. Колот А. М. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю //Вища школа. — 2004. — № 2—3.
7. Паращенко Л. І. Тестові технології у навчальному закладі: Метод. посібник / Л. І. Паращенко, В. Д. Леонський, Г. І. Леонська; Наук. ред. О. І.Ляшенко. — К.: ТОВ «Майстерня книги», 2006. — 217 с.
8. Плигин А. А . Рефлексия как психологический феномен и проблемы ее развития у школьников [Электронный ресурс]. М., 2011. Режим доступа: http://pligin.ru/articles/pligin_refleksia2009.htm
9. Попова Е. А. Метод учебных проектов в инновационной математической подготовке // Проблемы подготовки будущего учителя к инновационной деятельности и пути их решения. Красноярск, 2009. С. 189–201.
- 10.Рідель Т. М. Рефлексія та рефлексивний підхід до процесу формування оптимальної мотивації учіння студентів у процесі вивчення іноземних мов// Materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji “Naukowa Przestrzen Europy – 2012”, (07-15 kwietnia 2012). – Volume 14 : Pedagogiczne nauki. Przemysł : Nauka i studia. – S. 84–89. Режим доступа: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2012/Pedagogica/2_107631.doc.htm
- 11.Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Спб.: Питер, 2005.
- 12.Тичина І. І. Модульна організація учбового процесу. Рейтингова система контролю успішності студентів. — К.: УДПУ, 1990.
- 13.Шиян Н. І. Технологія модульно-рейтингового навчання у вищій педагогічній школі [Текст] : Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Шиян Надія Іванівна ; Полтавський держ. педагогічний ін-т. - Полтава, 1998. - 194 с.

REFERENCES

1. Aleksiuk, A. M. (1993) Pedagogika vyshhoi shkoly. Kurs lektsii: Modulne navchannia: Navch. posib. [Pedagogy of high school. Lectures: Modular training: Textbook]. Kyiv: ISDO, 220 p.
2. Butakova, S.M. (2006) Organizatsiia otsenочноi deiatelnosti studentov kak uslovie formirovaniia ikh poznavatelnoi motivatsii [Organization of students assessment as a condition for cognitive motivation formation]. PhD. Diss. (ped. sciences). Krasnoyarsk, 246 p. (In Russian).
3. Verbitskii, A. A., Larionova, O. H. (2009) Lichnostnyi i kompetentnostnyi podkhody v obrazovanii: problemy integratsii. [Personal and competence-based approach in education: problems of integration]. Moscow: Lohos, 336 p. (In Russian).

4. Hrinkruh, L. S. (2010) Konceptualnyi analiz motivatsii uchastnikov obrazovatelnoi deiatelnosti vuza [Conceptual analysis of the motivation of participants of the educational activities of the university]. Izvestiia RHPU im. A.I.Hertsena, no. 136, pp. 174–188. Available from: <http://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnyy-analizmotivatsii-uchastnikov-obrazovatelnoy-deyatelnosti-vuza> (In Russian).
5. Zhuk, O. L. (2009) Pedagogicheskaia podgotovka studentov: kompetentnostnyi podkhod. [Training students: competence-based approach.]. Minsk: RIVSh, 336 p. (In Russian).
6. Kolot, A. M. (2004) Realizatsiia osnovnykh printsypiv Bolonskoi deklaratsii pry pidhotovtsi fakhivtsiv ekonomichnoho profilu [Implementation of the basic principles of the Bologna Declaration for training specialists in economics]. Vyshcha shkola, no. 2—3.
7. Parashchenko, L. I. (2006) Testovi tekhnolohii u navchalnomu zakladi: Metod. posibnyk [Testing technologies at an educational institution: Methodical guide]. Kyiv: TOV “Maisternia knyhy”, 217 p.
8. Plihin, A. A. (2011) Refleksiia kak psikhologicheskii fenomen i problemy ee razvitiia u shkolnikov [Reflection as a psychological phenomenon and problems of its development in schoolchildren]. Moscow. Available from: http://pligin.ru/articles/pligin_refleksia2009.htm (In Russian).
9. Popova, Y. A. (2009) Metod uchebnykh proektov v innovatsionnoi matematicheskoi podgotovke [The method of training projects in the innovation mathematical preparation]. Problemy podgotovki budushcheho uchitelia k innovatsionnoi deiatelnosti i puti ikh reshenia. Krasnoiarsk, pp. 189–201. (In Russian).
10. Ridel, T. M. (2012) Refleksiia ta refleksyvnyi pidkhid do protsesu formuvannia optymalnoi motyvatsii uchinna studentiv u protsesi vyvchennia inozemnykh mov [Reflection and reflective approach to the process of forming an optimal learning motivation of students while studying foreign languages]. Naukowa Przestrzen Europy-2012. Collection of Conference Papers. Przemyśl : Nauka i studia. – Pp. 84–89. Available from: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2012/Pedagogica/2_107631.doc.htm
11. Rubinshtein, S. L. (2005) Osnovy obshchei psikhologii [Foundations of General Psychology]. SPb.: Piter. (In Russian).
12. Tychyna, I. I. (1990) Modulna orhanizatsiia uchbovoho protsesu. Reitynhova systema kontroliu uspishnosti studentiv. [Modular organization of educational process. Rating system monitoring student achievement.]. Kyiv: UDPU.
13. Shyian, N. I. (1998) Tekhnolohiia modulno-reitynhovoho navchannia u vyshchii pedagogichnii shkoli [Module-rating training technology at a higher educational school]. PhD. Diss. (ped. sciences). Poltava State Teachers Training Institute. Poltava, 194 p.